

А. І. ЛЯШЭНКА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

КІГН-ДЗЯДЛОЎ – МАСТАЦТВАЗНАЎЦА

Артыкул прысвечаны творчай дзейнасці Уладзіміра Людвігавіча Кігна-Дзядлова. Разглядаецца праблема нацыянальнай ідэнтыфікацыі пісьменніка. Аналізуецца роля мастацтва, а асабліва жывапісу, у творах У. Кігна-Дзядлова. Былі вывучаны яго ўзаемаадносіны з мастакамі, а таксама ўплыў, які яны аказалі на яго творчасць.

Уладзімір Людвігавіч Кігн (псеўд. Дзядлоў) (1856–1908) – таленавіты і самабытны пісьменнік, публіцыст і крытык, творчая спадчына якога практычна невядома сучаснаму чытачу. Яго творчы лёс – неад’емная частка гісторыі рускай і беларускай літаратуры і культуры канца XIX – пачатку XX ст.

Своеасаблівымі асновамі, якія вызначылі творчую індывідуальнасць пісьменніка, былі літаратура, творы мастацтва, вандроўнікі. «Вандраванні па белым свеце» дапамагалі пісьменніку спазнаць і зразумець асаблівасці нацыянальнага мастацтва, часта ў параўнанні з іншымі народамі, што дазваляе яму ацаніць творчы патэнцыял культурнай спадчыны і яркія мастацкія дасягненні мяжы XIX–XX стст.

Імя пісьменніка У. Л. Дзядлова было добра вядома сучаснікам – і чытачам, і крытыкам, бо яго творы друкаваліся ў самых уплывовых і вядомых часопісах і газетах таго часу («Русское богатство», «Вестник Европы», «Нива», «Неделя», «Книжки «Недели», «Новое время»). У. Л. Дзядлоў пакінуў пасля сябе багатую рознажанравую спадчыну: зборнікі апавяданняў «Мы. Этюды» (1889), «Лирические рассказы» (1902), «Просто рассказы» (1904), аповесць «Сашенька», (1892), трылогія «Варвар. Эллин. Еврей» (1895), камедыя «Петербургский кузен» (1891), аўтабіяграфічная аповесць «Школьные воспоминания» (1902), крытычны нарыс «Киевский Владимирский собор и его художественные творцы» (1901), шматлікія нарысы аб падарожжах па Расіі, Еўропе, Сірыі, Егіпту, Турцыі.

Для пісьменніка, сына беларускі і немца, усё жыццё стаяла праблема ўласнай нацыянальнай ідэнтыфікацыі. У. Л. Дзядлоў імкнуўся дыстанцыявацца ад свайго нямецкага паходжання, падкрэсліваючы, што ён не толькі рускі пісьменнік, але і рускі па паходжанні. Між тым, наш зямляк не выракаўся беларускіх каранёў. У. Л. Дзядлоў, на працягу ўсяго жыцця сцвярджаючы свае беларускія карані, не бачыў у гэтым ніякай супярэчнасці са сваім шчырым жаданнем вызнаваць каштоўнасці рускага свету. Для пісьменніка рускасць і беларускасць у сутнасці сваёй увасаблялі адзіны нацыянальны тып духоўнай культуры.

Пісьменнік ліставаўся з А. П. Чэхавым. Менавіта дзякуючы ягоным сувязям апавяданні Чэхова яшчэ пры жыцці былі перакладзены на нямецкую мову. У. Л. Дзядлоў публікаваў крытычныя агляды твораў Л. М. Талстога, М. Я. Салтыкова-Шчадрына, В. М. Гаршына, Д. М. Мамаіна-Сібірака, Г. І. Успенскага і іншых вядомых рускіх пісьменнікаў [1, с. 4].

Аднак адсутнасць збору твораў пісьменніка, яго трагічная смерць, глабальныя дзяржаўныя трансфармацыі ў Расіі ў XX ст., спрыялі забыццю творчасці У. Л. Дзядлова і замацаванню за ім стэрэатыпаў мастака «трэцяга шэрагу». Таму звароты даследчыкаў да спадчыны нарысіста ў айчынным літаратуразнаўстве былі адзінкавымі.

Пра спадчыну Дзядлова ўпершыню згадвае С. В. Букчын у кнізе «Дорогой Антон Павлович» (1973), дзе прадстаўлены біяграфічныя факты, асноўныя этапы творчасці пісьменніка. Пазней у двухтомным выданні «Писатели чеховской поры» (1982) публікуюцца два творы Дзядлова – «Лес» і «25 000». І толькі ў 1989 г. у біяграфічным слоўніку «Русские

писатели. 1800-1917» быў прадстаўлены грунтоўны артыкул А. В. Чанцава аб жыцці і творчасці У. Л. Дзядлова [1, с. 6]. Зусім нядаўна выйшла манаграфія Цзі Хэхэ “Проза В. Л. Кигна-Дедлова и проблема многоуровневой национальной идентичности писателя” [2].

У У. Л. Дзядлова нарыс быў самым распаўсюджаным жанрам, бо ён даваў вялікія магчымасці для творчых пошукаў і свабоды. Яго нарысы ўяўлялі сабою цыклы, вызначальным крытэрыям для якіх было ідэйна-тэматычнае напаўненне, на падставе чаго і выбудоввалася паэтыка таго ці іншага твора.

Адмысловае месца ў творчасці У. Л. Дзядлова займае мастацтва і, асабліва, жывапіс, якія з’яўліся найважнейшым паказчыкам нацыянальнай ідэнтычнасці.

Для У. Л. Дзядлова нацыянальным ідэалам у жывапісе стаў В. М. Васняцоў, шматгранны талент якога з новай сілай раскрыўся ў рэлігійным жывапісе. Менавіта Васняцову, на думку Дзядлова, належыць заслуга стварэння нацыянальнага рускага жывапісу. Праграмную працу «Киевский Владимирский собор и его художественные творцы» (1901) адрознівала ад іншых прац тое, што Дзядлоў даў асвятленне значэння сабора праз прызму гісторыі культуры, а працэс роспісу разгледзеў як адзіны творчы імпульс рознапланавых мастакоў, якія здолелі стварыць унікальную з’яву культуры.

Пісьменнік на прыкладзе сваіх асабістых кантактаў з мастакамі ўзнаўляе іх жыццёвую і творчую біяграфію, выяўляе эстэтычныя перадумовы фарміравання індывідуальнага стылю і іх нацыянальных асаблівасцей. У. Кігн-Дзядлоў стварыў уласны стыль, заснаваны на арганічным сінтэзе публіцыстычнай падачы матэрыялу ў мастацкім арнаменце, на імкненні інтэрпрэтацыю карцін выкласці максімальна вобразна, выкарыстоўваючы сінанімічныя шэрагі, умацняючы іх эфект інтанацыяй, складанай арганізацыяй сінтаксічных канструкцый. Разважанні аб рускім нацыянальным спалучаны ў Дзядлова з базавымі паняццямі рускай культуры, добра, веры, надзеі, каханні, цяжкіх, спачуванні.

У. Кігн-Дзядлоў характыравае творчы метады ў жывапісе, фіксуе сучаснае мастацтва ў гістарычным зрэзе. На ўласна нацыянальныя прыярытэты, накіраваныя на самапазнанне ментальных глыбінных пластоў, і развіццё нацыянальнай ідэнтычнасці. Ён уводзіць катэгорыі “ілюзіі” і “алюзіі”, вызначае рэалізм ілюзійным відам творчасці, а натуралізм ёсць толькі выражэнне рэалізму і, такім чынам, від творчасці з вялікім каэфіцыентам ілюзіі. Таму ярка выражаны натуралізм, які забыўся ідэйнасць, і ідэалізм, які дайшоў “да сумнай фатаграфіі”, ім ацэньваецца адмоўна [1, с. 137].

У «Киевском Владимирском соборе и его художественных творцах» Дзядлоў пераўтварыў мастацкую крытыку, творчыя і жыццёвыя біяграфіі мастакоў і ўласную канцэпцыю разумення жывапісу і мастацтва праз прызму нацыянальнага. Застаючыся верным прынцыпу перадачы ўражання, Дзядлоў, аналізуючы жывапісныя палотны, афарбаваў публіцыстычны жанр высокамастацкай паэтыкай.

У. Л. Дзядлову належыць шэраг артыкулаў па мастацкай крытыцы, сярод якіх асаблівую ўвагу заслугоўваюць «Эпические картины Васнецова» (1901) і «С выставки. Письма из Нижнего Новгорода» (1896). У гэтых працах Дзядловым на прыкладзе творчасці Васняцова і Урубеля транслюецца ідэя нацыянальнага, самакаштоўнасці мастацтва і культуры.

Адмысловае значэнне для асэнсавання асобы У. Л. Дзядлова і яго мастацкай спадчыны маюць яго асабістыя і творчыя ўзаемасувязі з мастакамі. Гэтыя ўзаемасувязі выяўляліся на некалькіх узроўнях: у выглядзе перапіскі; шляхам узаемадзеяння ў літаратурна-мастацкіх экспедыцыях; індывідуальна-творчым, які ўзбагаціў формы праявы творчай своеасаблівасці Дзядлова, як пісьменніка, так і мастакоў, асабліва А. М. Васняцова.

Лісты В. М. Васняцова да У. Л. Дзядлова ўдакладняюць біяграфіі абодвух рознапланавых мастакоў, узнаўляюць культурны кантэкст эпохі, агляюць рэфлексію на значныя падзеі культурнага і гістарычнага характару. Асноўнай прычынай узаемных сімпатый Дзядлова і Васняцова была агульнасць поглядаў на культуру, на яе нацыянальныя першаасновы.

Гэта была сумесная праца па развіцці грамадскай цікавасці да нацыянальнага мастацтва, па выхаванні гонару за айчыну. В. М. Васняцоў выяўляў сваю пазіцыю ў жывапісе, архітэктуры, а У. Л. Дзядлоў праз слова – у літаратуры і публіцыстыцы.

Узровень «узаемадзеяння» для разумення творчай спадчыны У. Л. Дзядлова вельмі істотны. Практычна ўсе мастацка-публіцыстычныя цыклы пісьменніка, а менавіта «Приключения в Италии и Египте. Заметки о Турции», «Франко-русские впечатления. Письма с Парижской выставки», «Зигзаги по Южному Уралу», якія пасля ўвайшлі ў цыклы «Переселенцы и новые места» і «Панорама Сибири», былі вынікам літаратурна-мастацкіх экспедыцый – асаблівай формы творчых пошукаў пісьменніка і яго ўзаемадзеяння з выдатнымі мастакамі [1, с. 140].

У цыкле падарожных нарысаў «Приключения в Италии и Египте. Заметки о Турции» Дзядлоў дакладна заявіў сваю пазіцыю ў разуменні нацыянальнага мастацтва, якога не можа быць па-за межамі радзімы. У гэтым цыкле Дзядлоў у большай ступені назіральнік, які дае арыгінальную інтэрпрэтацыю жывапісу і мастацкай культуры як рускай, так і еўрапейскай. Падобнымі прыёмамі пісьменнік скарыстаўся і пры стварэнні лістоў з Парыжскай выставы, у якіх перададзены ўражанні і назіранні знамянальных фактаў сусветнай культуры – адкрыцці Эйфелевай вежы і Сусветнай выставы. Аднак у цыкле ўзмацнілася супярэчнасць культур, выразней прагучала ідэя нацыянальнага ў сусветнай прасторы і ў мастацтве.

Адмысловай увагі заслугоўваюць узаемасувязі У. Л. Дзядлова і А. М. Васняцова, іх сумесная літаратурна-мастацкая экспедыцыя на Урал. У цыкле нарысаў «Вокруг России. Портреты и пейзажи» Дзядлоў, як і Васняцоў, пісаў з натуры, але акрамя пейзажаў пісьменніку былі цікавыя мясцовыя жыхары, іх лёс, культура і гісторыя. Таму апавяданне было ўпрыгожана “партрэтамі”, пейзажамі і манументальнымі палотнамі.

Пазнавальныя нарысы Дзядлова тым, што дакладна ўзнаўляюць працэс і асаблівасці работы мастака, узнаўляюць дыялогі, перадаюць характар творчага пошуку тэм і сюжэтаў пейзажаў і эцюдаў Васняцова. Але не толькі А. М. Васняцоў аказаў творчы ўплыў на У. Л. Дзядлова як мастака словы: гэты працэс быў узаемным. Дзядлоў з’яўляўся ініцыятарам сумеснай паездкі на Урал, якая садзейнічала напісанню манументальных пейзажных палотнаў. Пісьменнік стаў своеасаблівым каталізатарам для творчых імпульсаў Васняцова. Іх сумесная экспедыцыя садзейнічала творчаму росту мастацкіх індывідуальнасцей, іх эвалюцыі, асваенню новых тэм. Акрамя таго, пасля гэтай паездкі А. М. Васняцоў у сваёй літаратурнай творчасці ўпершыню звярнуўся да жанру дарожных нарысаў.

Шматузроўневыя ўзаемадзеянні і ўзаемаўплывы У. Л. Дзядлова і жывапісцаў бяспрэчна даказваюць важкі ўклад пісьменніка ў развіццё рускай культуры. Адноўленая і прааналізаваная гісторыя ўзаемаадносін пісьменніка і мастакоў удакладняе іх біяграфіі, дапаўняючы нацыянальны гісторыка-культурны кантэкст новымі фактамі, інтэрпрэтацыямі і з’явамі [1, с. 141].

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Курина, Т. А. Творчество В. Л. Кигна-Дедлова в национальном историко-культурном контексте / Т. А. Курина ; Тамбовский гос. ун-т им. Г. Р. Державина. – Тамбов : ТГУ им. Г. Р. Державина, 2010.

2 Цзи, Хэхэ. Проза В. Л. Кигна-Дедлова и проблема многоуровневой национальной идентичности писателя / Цзи Хэхэ ; Гомельский гос. ун-т им. Ф. Скорины. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2022. – 137 с.

The article is devoted to the creative activity of Uladzimir Ludwigovich Kign-Dzyadlov. The article considers the problem of national identification of the writer. The role of art, and especially painting, in the works of U. Kign-Dedlov is analyzed. His relationships with artists were examined, as well as the influence they had on his work.